

ORCID 0000-0002-4928-4943
УДК 55.092 УДК 37.091.33

Сергій Половка
Ілона Макаревич

НАУКОВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ БУТИЛО МАРІЇ ДЕМ'ЯНІВНИ (1945–2009 рр.): до 80-річчя з дня народження

Однією з відомих осіб науково-освітнього і культурно-просвітницького руху Уманщини була кандидат сільськогосподарських наук, доцент Марія Дем'янівна Бутило. Вивчення спадщини цієї дослідниці природи, дасть змогу поповнити джерельний запас наших знань стосовно галузевої наукової думки другої половини ХХ-го – початку ХХІ ст. і глибше дослідити окремі проблеми української природничої науки та освіти. Персоналізація української біологічної науки уможливило визначення етапів подальшого розвитку наукових напрямів, надає історії української науки та освіти портретної конкретики. У сукупності це визначає актуальність поставленої проблеми. Об'єкт дослідження – розвиток біологічно-освітнянських досліджень другої половини ХХ – початку ХХІ ст. на Черкащині, а предмет дослідження – діяльність Марії Дем'янівни в біологічному освітянсько-науковому процесі Уманського педагогічного інституту (нині УДПУ імені Павла Тичини). Основною метою представленої публікації є комплексне висвітлення життєвого шляху, наукової, педагогічної та просвітницької діяльності доцента М. Д. Бутило. Відповідно до мети сформульовані такі завдання дослідження: проаналізувати стан дослідження та джерельну базу проблеми; здійснити періодизацію життя та наукової діяльності Марії Дем'янівни; охарактеризувати методологічні принципи творчої діяльності М. Д. Бутило; узагальнити й ввести до наукового обігу маловідомі дані з біографії видатної дослідниці УДПУ імені Павла Тичини; проаналізувати основні напрями наукових досліджень вченої; визначити роль і місце творчої спадщини дослідниці природи в контексті розвитку української біології, зокрема ботаніки.

Хронологічні межі публікації окреслені рамками навчально-трудової діяльності кандидата сільськогосподарських наук, доцента Марії Дем'янівни Бутило (1945–2009 рр.).

Методологічні засади наукової праці базуються на загальнонаукових принципах історичної достовірності, об'єктивності, наступності, діалектичного розуміння історичного процесу. Вони ґрунтуються на пріоритеті документів, які дають змогу всебічно проаналізувати діяльність М. Д. Бутило.

Важливими шляхами розв'язання проблеми даного дослідження є застосування загальнонаукових і власне історичних (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, описовий) методів дослідження, а також методів джерелознавчого та історіографічного аналізу та синтезу.

Марія Дем'янівна Бутило (дівоче прізвище Романенко) народилась у сільській сім'ї 5 вересня 1937 р. в с. Стадниця Вінницького району

Вінницької обл. Батько Марії Дем'янівни працював у колгоспі бухгалтером, мати – колгоспниця. З початком Другої Світової війни Дем'ян Бутило іде на фронт і не

повертається з нього.

У 1945 р. Марія пішла в 1-й клас Стадницької семирічної школи, яку закінчила в 1951 р. В цьому ж році, продовжила навчання у 8-му класі Стрижавської середньої школи, яку закінчила в 1954 р. та поступила до Уманського сільськогосподарського інституту (нині Уманський національний університет садівництва (УНУС)) на агрономічний факультет. Закінчивши цей вуз у 1959 р. та отримавши диплом вченого агронома-рільника,

вона за направленням Міністерства сільського господарства УРСР, розпочинає свою трудову діяльність на посаді агронома-насінневода в колгоспі імені Чкалова (Піщанський р-н., Вінницька обл.).

Будучи ще студенткою та працюючи під час дипломної практики в колгоспі, Марія Дем'янівна проводила науково-дослідну роботу за тематикою «Розміщення культур у сівозміні та застосування гербіцидів на посівах кукурудзи».

Потяг до науки бере верх і М. Д. Бутило, склавши вступні іспити на відмінно, в 1962 р. вступає до аспірантури на кафедру загального землеробства Уманського сільськогосподарського інституту (нині УНУС). Під час проходження аспірантської підготовки та працюючи над науково-дослідною темою «Влияние длительного применения удобрений на плодородие почвы в садах» Марія Дем'янівна добре освоює агрономічну хімію, що дало їй можливість провести значну кількість складних та емних аналізів по визначенню органічної речовини, а саме: форм азоту, фосфору, калію і т. п. Закінчивши навчання в аспірантурі, М. Д. Бутило підготувала дисертаційну роботу на тему «Влияние длительного применения удобрений на рост и урожайность яблони и плодородие почвы» (1965).

Педагогічна трудова діяльність Марії Дем'янівни розпочалася 27 серпня 1965 р. на посаді асистента кафедри ботаніки Уманського педагогічного інституту (нині УДПУ імені Павла Тичини). Марія Бутило читає студентам навчальні курси з «Мікробіології» та проводить лабораторні роботи з «Фізіології рослин» і «Ботаніки».

У цьому вузі вона доопрацьовує свою наукову-дослідну роботу під керівництвом професора Рубіна С. С. та захищає її як кандидатську дисертацію на тему «Влияние длительного применения удобрений на плодородие почвы в садах». За рішенням ВАК СРСР від 17 грудня 1966 р. отримує диплом кандидата сільськогосподарських наук. Згодом її призначають на посаду старшого викладача (березень 1967 р.), потім виконувача обов'язки доцента кафедри. Після отримання атестату доцента (1.09.1970 р.) за спеціальністю № 536 – «плодоовочівництво», Марія Дем'янівна обіймає посаду доцента кафедри ботаніки.

М. Д. Бутило неодноразово виконує обов'язки завідувача кафедри ботаніки: з 1972 до

14.04.1973 р., у середині листопада 1980 р. і в липні 2000 р., а з листопада 2000 р. по 17 вересня 2001 р. – завідувача кафедри біології та сільськогосподарської праці [4-5].

Кафедри біологічної спрямованості в вузі неодноразово підлягали реорганізації. Такі зміни відбулися з 1 вересня 1987 р., кафедра стала носити назву кафедри біології і М. Д. Бутило – доцент цієї кафедри. З 26.03.2003 р. у зв'язку з повторною реорганізацією цієї кафедри природничого факультету УДПУ імені Павла Тичини, М. Д. Бутило переводять на новостворену кафедру – кафедру біології та методики її викладання, де Марія Дем'янівна працює до кінця свого життя.

На цій кафедрі в різні часи вона читає лекційні і проводить лабораторні курси з низки навчальних дисциплін: «Мікробіології», «Біогеографії», «Екології», «Фізіології рослин» і «Систематики рослин» та очолює навчально-польові практики студентів-біологів як стаціонару, так і заочного відділення. М. Д. Бутило керує науково-дослідною роботою студентів. Її вихованці неодноразово визнавалися кращими, наприклад, студентка В. Цимбал виступала на Міжнародній конференції в Києво-Могилянській академії (1996 р.) [1].

Підтримуючи творчі зв'язки з педагогічними колективами різних шкіл, Марія Дем'янівна активно бере участь у роботі Малої академії наук. Під її керівництвом учні Маньківської СШ № 1 неодноразово виконували наукові роботи на різноманітні конкурси та ставали переможцями обласного конкурсу учнівських робіт із біології тощо.

Крім навчання студентів М. Д. Бутило активно проводить громадську роботу на кафедрі, вузі та поза їх межами, а саме: вона керує НСО, веде факультативні зайняття з біології в школі № 2 м. Умань.

Доцент Бутило Марія Дем'янівна неодноразово підвищувала свою науково-педагогічну кваліфікацію у різних навчально-наукових установах України, а саме: на факультеті підвищення кваліфікації при Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка (нині КНУ імені Тараса Шевченка) за спеціальністю загальна біологія; Уманському сільськогосподарському інституті та інших.

Науковий доробок доцента М. Д. Бутило складає близько 100 друкованих праць, серед

яких монографії, навчально-методична література, статті і тези різних наукових зібрань та газетні публікації і т. п.

Характеризуючи наукову діяльність Марії Дем'янівни, необхідно відзначити, що її перша наукова праця «Азот и гумус почвы при длительном применении удобрений в садах» побачила світ у журналі «Агрохимия» № 7 за 1964 рік. М. Д. Бутило впродовж тривалого часу проводила дослідження з колективної екологічної проблеми спільно з науковцями НАН України. Вона працювала за сумісництвом на 0,5 ставки на посаді старшого наукового співробітника низки держбюджетних тем: «Вивчення екологічної ситуації на лівобережжі р. Південний Буг» (22.04.1992–1993 рр.); «Екологічна ситуація лівобережжя центральної частини річки Південний Буг» (1994 р.); «Вивчення екологічної ситуації центрального лівобережжя басейну річки Південний Буг» (1995); «Дослідження урбоценозів правобережжя Центрального лісостепу України і екологічне виховання майбутнього вчителя» (1996); «Науково-теоретичні основи формування екологічної культури майбутнього педагога» (1997–1999 рр.) і «Вивчення біорізноманіття як аспект гуманізації екологічної освіти студентської та учнівської молоді» (2000 р.) [1].

Накопичений особисто Марією Дем'янівною під час виконання цих держбюджетних тем, значний об'єм фактичного матеріалу по Побужжю, був узагальнений нею у низці монографій. Перша: «Рідкісні і зникаючі види флори Побужжя і проблема їх охорони та збереження» (1999 р.). У цій науковій праці вона висвітлює ареали поширення рідкісних і зникаючих рослин Побужжя; друга – «Зелені скарби Правобережжя Черкащини» (авт. Бутило М. Д., Тімець О. В., 2002 р.) включає матеріал, зібраний в екосистемах Правобережжя Черкащини. Авторами проаналізовано флористичний склад рідкісних і зникаючих видів флори регіону, їх біотопічну приуроченість, біолого-екологічні особливості. Показано характерні місцезростання, розкриваються причини раритетності видів, способи їх розмноження. Подаються відомості про природоохоронні території даного регіону [2].

Згодом М. Д. Бутило у співавторстві з С. І. Дениско та І. Л. Дениско видає іншу монографічну роботу: «Лікарські рослини

лісостепу України, їх раціональне використання і збереження» (2008 р.). В цій науковій праці наведено коротку характеристику лікарських рослин, що використовуються як офіційною, так і народною медициною, відомості про сучасний стан ресурсів лікарських рослин лісостепової зони України, особливу увагу приділено їх збереженню, культурі застосування й вивченню в загальноосвітніх навчальних закладах [3].

У змісті цієї монографії, автори висвітлюють питання, які можна використати під час вивчення таких географічних навчальних курсів: «Медична географія» – розділ I «Короткі відомості про історію використання лікарських рослин» та «Біогеографія» – розділ III «Флористичний склад лікарських рослин, їх поширення та використання».

М. Д. Бутило – активний популяризатор біологічної науки і освіти. Вона неодноразово публікує статті в відомих на Черкащині газетах: «Черкаський край» і «Уманська зоря» тощо.

3 квітня 2009 року Марії Дем'янівни Бутило раптово не стало.

Історичний зріз життєвих віх і науково-навчальних напрацювань дослідниці дає підставу зробити низку висновків:

- Марія Дем'янівна Бутило – відома постать УДПУ імені Павла Тичини, яка внесла значну лепту в розбудову вузу та природничо-географічного факультету, а саме біологічної спеціальності, заснованої в 1930 р. і нині плідно розвивається.

- Наукові напрацювання М. Д. Бутило актуальні і нині та розвиваються її послідовниками. Марія Дем'янівна займає гідне місце в когорті ботаніків, які прославили Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини серед вчених-біологів нашої держави.

Доведено до наукової громадськості навчально-наукову та організаційну діяльність дослідниці природи у галузі ботаніки Марії Дем'янівни Бутило і «цим не дано канути в лету» знаному імені серед біологічної спільноти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архівний відділ Уманської міської ради. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Міністерства освіти і науки України м. Умань Черкаська область. Справа № 10-10. Особові

- справи викладачів, які мають вчені ступені і звання, звільнених у 2009 р.
Ф. № 8., опис. № 2 2009 р., spr. №1339, ark. 1 – 227 (256 ark.).
2. Бутило М. Д. Зелені скарби Правобережжя Черкащини / М. Д. Бутило, О. В. Тімець // К.: Наук. світ, 2002. – 97 с.
  3. Бутило М. Д. Лікарські рослини лісостепу України, їх раціональне використання і збереження / М. Д. Бутило, С. І. Дениско, І. Л. Дениско // Умань: Уманське ВПП, 2008. – 688 с.
  4. Уманський державний педагогічний інститут імені П. Г. Тичини (1930–1980): буклет / Відп. ред. Б. Н. Товбіс. – Уманська міська друкарня, 1980. – С. 11 – 13 (Природничий факультет).
  5. Уманський державний педагогічний інститут імені П. Г. Тичини (1930 – 1995): буклет / Упорядники В. Г. Кузь, О. М. Коберник, М. М. Торчинський. – Монастирище, Державне ВПП «Мрія», 1995. – С. 29–37 (Природничий факультет).
- oblast'. Sprava № 10-10. Osobovi spravy vykladachiv, yaki mayut' vcheni stupeni i zvannya, zvil'nenykh u 2009 r.
F. № 8., opys. № 2 2009 r., spr. № 1339, ark. 1 – 227 (256 ark.).
2. Butylo M. D. Zeleni skarby Pravoberezhzhya Cherkashchyny / M. D. Butylo, O. V. Timets' // K.: Nauk. svit, 2002. – 97 s.
  3. Butylo M. D. Likars'ki roslyny lisostepu Ukrayiny, yikh ratsional'ne vykorystannya i zberezhennya / M. D. Butylo, S. I. Denysko, I. L. Denysko // Uman': Umans'ke VPP, 2008. – 688 s.
  4. Umans'ky derzhavnyy pedahohichnyy instytut imeni P. H. Tychyny (1930 – 1980) : buklet / Vidp. red. B. N. Tovbis. – Umans'ka mis'ka drukarnya, 1980. – S. 11 – 13 (Pryrodnychyy fakul'tet).
  5. Umans'ky derzhavnyy pedahohichnyy instytut imeni P. H. Tychyny (1930 – 1995) : buklet / Uporyadnyky V. H. Kuz', O. M. Kobernyk, M. M. Torchyns'kyu. – Monastyryshche, Derzhavne VPP «Mriya», 1995. – S. 29 – 37 (Pryrodnychyy fakul'tet).

**REFERENCES TRANSLATED AND
TRANSLITERATED**

1. Arkhivnyy viddil Umans'koyi mis'koyi rady. Umans'kyu derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni Pavla Tychyny. Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny m. Uman' Cherkas'ka